
Inovácia, sebapoznanie alebo cudzí export?

Vybrané aspekty poľských diskusií o postkolonializme

Magdalena Bystrzak

**BYSTRZAK, M.: Innovation, Self-knowledge or Foreign Export?
Selected Aspects of Polish Discussions on Postcolonialism
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 65, No. 4, p. 249 – 263**

**Key words: postcolonialism,
innovation, criticism, Poland,
discussions, identity**

The discussions about the possibilities and limitations of applying the postcolonial optics in Polish humanities can be seen as completed. The focus of the ongoing debates is being shifted in a different direction – towards new humanities, their borders, political involvement, hybrid methodology, social usefulness and team cooperation within their framework. Postcolonialism has been successfully „domesticated“ in the Polish academic environment as one of the several possibilities of scientific research and, at the same time, assimilated into professional literature and journalism. In practice, it means numerous book releases, which – due to the transnational postcolonial perspective – overlap with the wider space of Central and Eastern Europe, which naturally leads to a supranational dialogue and a controversy not only over the method but also the subject of the research. The present paper focuses on selected aspects of the Polish discussions on postcolonialism with the intention to briefly map reception of one of the current and dynamically developing methodological alternatives in the Polish academic environment. At the same time, it offers a selective overview of the papers written on the subject and examines the state of Polish postcolonial criticism today.

**Kľúčové slová: postkolonializmus,
inovácia, kritika, Poľsko,
diskusia, identita**

250 **P**ostkolonializmus vzbudil v Poľsku značný ohlas. Reaktivoval kontextové, transnacionálne zmyšľanie,¹ z literárnovedného hľadiska bol jednou z tých výskumných alternatív, ktoré ustúpili od prevažne esteticko-formalistických kritérií vo výskume literatúry a prišli nielen s pokusom revidovať literárny kánon, ale aj špecifikovať nové podoby nadnárodného dialógu.² V istých čiastkových realizáciách sa však tento prístup ukázal menej produktívny – najmä tam, kde samotnému faktu prevzatia cudzej terminológie nepredchádzalo dostatočné zdôvodnenie metodologickej voľby. Emancipáciu poľskej postkoloniálnej kritiky sprevádzali viaceré diskusie a polemiky vnímané ako integrálna súčasť jej príbehu nad Vislou, ktorý – napriek takmer dvadsaťročnému trvaniu – sa nezdá byť definitívne ukončený. Ukazuje sa pritom, že po viacerých sporoch nastalo obdobie domestikácie, v ktorom prvotná poľská konfrontácia s postkolonializmom získala konkrétny argumentačný rámec.

Prítomný text je stručnou sondou do vnútra poľských diskusií o postkolonializme – zameriava sa na ich vybrané argumentačné vsuvky a načrtáva poľskú kritiku postkoloniálnej optiky v širšom areálovom kontexte. Príspevok sa opiera o obmedzený korpus textov – výber tvoria predovšetkým články z časopisu *Teksty Drugie*, ktorý z literárnovednej pozície v roku 2003 inicioval a následne aj rozvíjal diskusiu. Súčasťou štúdie je výberová bibliografia príspevkov k téme, vrátane ťažiskových monografických výstupov. Zoznam obsahuje prvé vydania štúdií (prevažne časopisecké) a zahŕňa len vybrané preklady tých príspevkov, ktoré diskusiu priamo posunuli. Súčasťou bibliografie sú aj vybrané štúdie slovenských autorov publikované v poľskom akademickom prostredí. Mimo obzoru textu a bibliografického zoznamu ostávajú čiastkové interpretácie konkrétneho literárnohistorického materiálu, ako aj viaceré ohlasy na postkolonializmus v odbornej publicistike.

Odrazovým mostíkom ostáva pritom téma inovatívnosti v oblasti humanitných vied, ktorej autorskú predstavu zhrnul vo svojej najnovšej knihe *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki* (2017, Kultura ako sloveso. Sondovanie nových humanitných vied) Ryszard Nycz: „Ako ‚inováciu‘ v humanitných vedách – píše polonista – navrhujem rozumieť: (a) originálne riešenie závažného problému (tak vo vedeckom ako aj sociálno-kultúrnom rozmere) prostredníctvom (b) vypracovania opakovateľného výskumného postupu (ktorý nie je aplikáciou žiadnej existujúcej metódy) a to spôsobom, ktorý vedie k (c) odhaleniu nového problémového poľa alebo k (d) iniciácii novej subdisciplíny alebo výskumnej orientácie a zároveň k (e) stimulovaniu procesu zmeny v oblastiach kultúrneho

1 Keď píšem o reaktivácii, myslím tým predovšetkým „domáce“ zdroje v poľskom kontexte lokalizovanej postkoloniálnej teórie, na ktoré doterajší postkoloniálny výskum viackrát upozornil – napríklad historické práce Mariana Małowista (1909 – 1988) alebo sociologický a etnografický výskum Józefa Obrębskiego (1905 – 1967). Viac k téme: KOLA, Adam F.: Prolegomena do postkolonializmu zlokalizowanego (z Małowistem i Rapacką w tle). In: KUZIĄK, Michał – NAWROCKI, Bartłomiej: *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*. Zv. 1. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 49 – 68; BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40 – 52; SOWA, Jan: *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków : Universitas, 2011. Súčasne postkolonializmus značne ovplyvnil podobu poľských komparatistických štúdií.

2 V poľskom kontexte za zmienku stoja predovšetkým vzťahy na línii Poľsko – Rusko, Poľsko – Ukrajina, vrátane reflexie nad kultúrnym dedičstvom východných oblastí v rámci Prvej a Druhej Rzeczypospolitej, t. j. do roku 1939 (tzv. Kresy Wschodnie).

a spoločenskovedného poznania, zvykov, správania, mentality alebo citlivosti. (...) V skratke: inovatívne sú tie práce, ktoré kreatívne riešia tak odborné a meritorické otázky, ako aj sociálno-kultúrne problémy.“³

Napriek univerzálnej platnosti Nyczových poznámok, položí si na margo poľskej recepcie postkoloniálnej kritiky par úvodných otázok:

1. Aké sú výsledky práce s nástrojmi, ktoré postkolonializmus v poľskom kontexte ponúka? (realizácia)
2. Na aké témy a problémové momenty sa poľské diskusie o postkolonializme sústredili? Na aké kritické argumenty postkoloniálny kritický jazyk narazil? (adaptácia)
3. Aké problémové pole v oblasti poľských humanitných a spoločenských vied postkolonializmus odhalil? (inovácia)

Všetky zmienené problémové okruhy sa v rámci poľských diskusií o postkolonializme vzájomne prelínali. Charakter debát napokon generoval fakt, že postkolonializmus tvorí súčasť tzv. angažovaných humanitných vied – idúc v stopách Nycza – tej oblasti humanitného zmyšľania, ktorej cieľom je reinterpretácia a demontáž ustálených predstáv v spoločnosti, zmena *status quo*, zavedenie emancipačno-subverzívnych prvkov do výskumnej reflexie.⁴ V poľskom prostredí – čo vzhľadom na emancipačné ambície postkoloniálnej kritiky stojí za zmienku – záujem o „postkoloniálnu inováciu“ presiahol ľavicové akademické prostredie a stal sa súčasťou jednak liberálnych, ako aj konzervatívnych výkladov poľského miesta na pomyselnjej mape (prevažne) stredovýchodnej Európy.

Postkoloniálne „scitlivovanie“ bolo v poľskom literárnovednom prostredí vo svojich začiatkoch realizované ako iniciatíva, ktorá prišla z anglofónneho/západoeurópskeho prostredia (E. Thompsonová, C. Cavanaghová, D. Beauvois).⁵ Ako priekopnícky sa v tomto kontexte zvykne uvádzať poľský preklad monografie Ewy Thompsonovej *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm* (2000, Trubadúri impéria. Ruská literatúra a kolonializmus; pôvodne v angličtine ako *Imperial knowledge: Russian Literature and Colonialism*). Thompsonová, profesorka komparatistiky a slavistiky na Rice University v Houstone, ako prvá poľská akademička vniesla postkoloniálnu perspektívu do reflexie nad východoeurópskou literatúrou a zmapovala prejavy imperiálneho diskurzu v ruskej literatúre 19. a 20. storočia. Sledovala, ako sa ruská literatúra stala podporovateľkou imperiálnej

3 „Proponuję przez humanistyczną innowacyjność rozumieć: (a) oryginalne rozwiązanie istotnego problemu (w wymiarze tyleż naukowym, co społeczno-kulturowym), dzięki (b) wypracowaniu powtarzalnej badawczej procedury (niebędącej aplikacją żadnej istniejącej metody), w sposób, który prowadzi do (c) odślonienia nowego pola problemowego oraz (d) zainicjowania nowej subdyscypliny czy orientacji badawczej, a równocześnie (e) do stymulowania procesu zmiany w sferach społeczno-kulturowej wiedzy, obyczajów i zachowania, mentalności czy wrażliwości. (...) Krótko mówiąc, innowacyjnymi są te prace, które twórczo rozwiązują jednocześnie problemy profesjonalno-merytoryczne i społeczno-kulturowe“ – preklad M. B. (Pozri NYCZ, Ryszard: *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 24).

4 NYCZ, Ryszard: Nowa humanistyka w Polsce: kilka bardzo subiektywnych obserwacji, koniektur, refutacji. In: *Teksty Drugie*, roč. 28, 2017, č. 1, s. 26.

5 Viac k téme: BAKUŁA, Bogusław: Studia postkolonialne w Europie Środkowej oraz Wschodniej 1989–2009. Kwerenda wybranych problemów w ramach projektu badawczego. In: NYCZ, Ryszard (ed.): *Kultura po przejęciach, osoby z przeszłością. Polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze*. Kraków : Universitas, 2011, s. 137–165.

252 politiky kolonizácie – ako vytvárala a pestovala kultúrne stereotypy o kolonizovaných krajinách a kultúrach, a zároveň podporovala diskurzívne praktiky veľkoruského imperializmu. Čoskoro však Thompsonová upevnila svoju doteraz platnú pozíciu jednoznačnej obhajovateľky lokalizovania postkolonializmu v poľskom kultúrnom kontexte a v týchto intenciách viedla niektorých mladších bádateľov (napríklad Dariusza Skórczewskiego).⁶

Postkoloniálny interpretačný rámec vo výskume pôvodnej literatúry využila o pár rokov neskôr Maria Janionová v odbornej monografii *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury* (2006, Znepokojujúce slovanstvo. Fantazmy literatúry), v ktorej ako základný poľský postkoloniálny problém identifikovala vytesňovanie slovanstva ako integrálnej zložky poľskej identity. Táto autoidentifikačná stratégia pramenila okrem iného zo vzťahu k Rusku, z „orientalizujúcej“ zložky v poľskom diskurze o identite, ktorá Rusko konceptualizovala ako civilizačne cudzí, barbársky priestor.⁷ Koloniálny moment pritom Janionová vystopovala v zašlých časoch civilizačného stretu medzi pohanstvom a latinským kresťanstvom, vnímaným ako západoeurópsky kultúrny model, stanovený zhora. Desivý, hrozivý, fantastický svet Slovanov sa síce vrátil v podobe vidín, preludov, fantaziem v období romantizmu, ostal však v poľskej literárnej tradícii do veľkej miery vytesnený. Janionová pregnantne pomenovala a textovo doložila poľský pocit menejcennosti, prameniaci z rozorvanej existencie medzi západnou a východnou Európou, poukázala na zničujúci a súčasne tvorivý vplyv cudzej dominancie na poľskom území, demaskovala nacionalistický kostým po roku 1989. *Niesamowita Słowiańszczyzna* – kritikmi vnímaná ako experiment a intelektuálna špekulácia,⁸ zástancami zas ako psychoanalytická, hĺbková sonda do poľského kultúrneho podvedomia, získala v roku 2007 nomináciu na prestížnu literárnu cenu Niké.

V rámci „poskoloniálnych“ realizácií stoja za zmienku viaceré štúdie Dariusza Skórczewskiego, vrátane rozsiahlej monografie *Teoria – literatura – dyskurs. Pejzaż postkolonialny* (2013, Teória – literatúra – diskurz. Postkoloniálna krajina), ktorá je jednoznačnou obranou užitočnosti postkolonializmu v poľskom kultúrnom kontexte (s teoretickým a interpretačným zdôvodnením). Postkoloniálne čítanie vníma Skórczewski ako „čítanie s nedôverou, podozrievavosťou“, s cieľom vypátrať imperiálne stopy nielen v literatúre, ale aj iných diskurzoch centier a periférií. Ako jeden z mála apeluje na prepisovanie dejín poľskej literatúry v postkoloniálnom duchu, na vypracovanie novej *History of Polish Literature*, prostredníctvom ktorej by poľská literárnovedná reflexia získala šancu na dialóg so západoeurópskym zmyšľaním.⁹ Samotný postkolonializmus Skórczewski vníma

6 Pozri napr. THOMPSON, Ewa: A jednak kolonializm. Uwagi epistemologiczne. In: *Teksty Drugie*, roč. 22, 2011, č. 6, s. 289 – 302.

7 V týchto súvislostiach upozornila napríklad na aktuálnosť tézy, ktorú predložil spriaznený s parížskou *Kultúrou* Józef Czapski: „Tvrдите, że ste baštou kresťanstva a predsa považujete Rusov za pololudí“ (pozri JANION, Maria: *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006, s. 323).

8 Pozri napríklad SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Trudności z tożsamością. Na marginesie *Niesamowitej Słowiańszczyzny*. In: *Porównania*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 127 – 142.

9 SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Postkolonialna Polska – projekt (nie)możliwy. In: *Teksty Drugie*, roč. 17, 2006, č. 1 – 2, s. 100 – 112.

ako relatívne slobodnú disciplínu vo svojich terminologických rámcoch, alebo – inak povedané – typ postoja, druh humanitnej angažovanosti.

So značne rozporuplným ohlasom sa v poľskom akademickom prostredí stretla monografia Jana Sowy *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą* (2011, Fantómové telo kráľa. Periférne trampoty s modernou formou).¹⁰ Teritórium dnešnej stredovýchodnej Európy („územie ohraničené na severe Baltským morom, na západe Labe a Litavou, na juhu Dunajom a Čiernym morom, na východe Dneprom“¹¹) Sowa označil za „nikomu nepatriaci pás“ so syndrómom nerozvinutosti a nedostatkom autonómnej identity. Nadväzujúc na Kiosseva, pátral po sebakolonizačných procesoch medzi Východom a Západom, po fetiši západnej Európy, po pocite stredovýchodnej menejcennosti. Vypracoval koncepciu „kultúrno-historickej sociológie zaostalosti“, ktorej jadro – v intenciách podtitulu – videl v nedostatku „formy“, chápanej ako politická, hospodárska a kultúrna vyspelosť. Ťažisko monografie tvorí nová konceptualizácia dejín Prvej Rzeczypospolitej (1454 – 1795), ktorú Sowa rozpracoval s použitím postkoloniálnych rámcov, teórie svetového systému Immanuela Wallersteina a psychoanalytických nástrojov.

Zásadný hlas v polonistickej diskusii patril pritom viacerým autorom: Aleksandrovi Fiutovi, Dorote Kołodziejczykovej, Grażyne Borkowskej, Włodzimierzovi Boleckému, Bogusławovi Bakułovi a iným. Gro výskumnej práce vykonal najmä Michał Kuziak, bádateľ literárneho romantizmu (Słowacki, Mickiewicz) a v neposlednom rade zostavovateľ dvojzväzkovej kolektívnej monografie *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym* (2016 – 2017, Stredo-európsky romantizmus v postkoloniálnom kontexte). Publikovaním početných čiastkových úvah o postkolonializme prispel najmä časopis poznanských komparatistov *Porównania* (predovšetkým v rámci tematickej serie *Komparatystyka i studia postkolonialne*). Významným faktorom ovplyvňujúcim stav postkoloniálnej reflexie bola rovnako samotná prekladateľská činnosť (poľský preklad Saidovho *Orientalizmu* vyšiel v roku 1991, dostupné sú aj viaceré texty Homiho K. Bhabhu, Frantza Fanona, Gayatri Spivakovej ai.). Napokon bola to odborná publicistika (napríklad časopisy *Nowe Peryferie*, *Recykling Idei* ai.), ktorá prispela k popularizácii postkoloniálnej „citlivosti“.

Proces prisvojovania si nového kritického jazyka ako aj moment rozširovania pôvodnej terminologickej bázy nebol však natoľko nekritický, ako sa na prvý pohľad zdá. V diskusii na stránkach časopisu *Teksty Drugie* sa v rokoch 2003 – 2011 postupne vynárali dve koncepčné stanoviská – apely na prijatie novej optiky (C. Cavanagh, A. Fiut, W. Bolecki, D. Skórczewski)¹² a postoje, aformatívne

10 Pozri napríklad LEWANDOWSKA-MALEC, Izabela: Artykuł recenzyjny książki Jana Sowy *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. In: *Krakowskie studia z Historii Państwa i Prawa*, roč. 6, 2013, č. 3, s. 285 – 301.

11 SOWA, Jan: *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków : Universitas, 2011, s. 17.

12 Pozri CAVANAGH, Claire: Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnych teorii. Prekl. T. Kunz. In: *Teksty Drugie*, roč. 14, 2003, č. 2 – 3, s. 60 – 71; FIUT, Aleksander: Polonizacja? Kolonizacja? In: *Teksty Drugie*, roč. 14, 2003, č. 6, s. 150 – 156; SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Postkolonialna Polska – projekt (nie)możliwy. In: *Teksty Drugie*, roč. 17, 2006, č. 1 – 2, s. 100 – 112; BOLECKI, Włodzimierz: Myśli różne o postkolonializmie. Wstęp do tekstów nie napisanych. In: *Teksty Drugie*, roč. 18, 2007, č. 4, s. 6 – 14.

254 k postkolonializmu, sa čoskoro konfrontovali s kritickejšou odozvou. Spochybňujúcu pozíciu zaujali predovšetkým zástancovia tzv. teórie post-závislosti (*teoria postzależnościowa, theory of post-dependency*),¹³ nezanedbateľnej v poľskom kontexte alternatívy, ktorá sonduje palimpsestový charakter vedeckého poľa, pracujúceho – rovnako ako postkolonializmus – s problematikou identity, vplyvu, dominancie, hybridnej identity, kultúrnej mimikry, impéria, centra, periférie atď.¹⁴

Moment začiatočného „odporu“ a skepticizmu, predchádzajúci sporom medzi obhajcami postkolonializmu a stúpenkami teórie post-závislosti zhrnul v rozsiahlej štúdií *Wobec eurocentryzmu, dekolonizacji i postmodernizmu. O niektórych problemach teorii postkolonialnej i jej polskich perspektywach* (2008, O eurocentryzme, dekolonizácii a postmodernizme. K niektorým problémom postkoloniálnej teórie a jej poľských perspektívach) Dariusz Skórczewski.¹⁵ V texte okrem iného upozornil na určité špecifiká poľského prostredia a na ich základe vymedzil tri základné línie „anti-postkoloniálnej“ argumentácie:

1. Postkoloniálna optika je zameraná na bývalé kolónie, pracuje s literatúrou tzv. rozvojových krajín, krajín tretieho sveta – v tom zmysle je v našom priestore neproduktívna.

Predmetom diskusie boli v týchto súvislostiach špecifiká vzťahov v regióne, odlišné od vzťahov na línii podriadený – nadriadený medzi kolonizujúcou západnou Európou, jej metropolami a bývalými zámorskými kolóniami v Ázii, v Afrike alebo obidvoch Amerikách. Ako ťažiskovú tému môžeme v tomto kontexte vnímať reálnu geografickú vzdialenosť, a teda skutočnosť, či susedná mocnosť môže prijať pozíciu kolonizátora (ako je to v prípade Ruska a Poľska, prípadne Poľska a Ukrajiny, Bieloruska, Litvy; prekračujúc hranice tohto priestoru, ako je to v prípade britského kolonializmu a Írska). Na tomto mieste by logicky mohla zaznieť otázka, či dve krajiny v rámci toho istého civilizačného celku môžu so sebou (ne)komunikovať na línii kolonizátor a kolonizovaný. Zástancovia postkolonializmu zdôrazňujú však moment rozširovania postkoloniálnej terminologickej bázy, potrebu stredoeurópskej lokalizácie problematiky a flexibilitu pôvodných postkoloniálnych rámcov.¹⁶

2. Postkoloniálna teória má z filozofického a metodologického hľadiska marxistické zázemie, ktoré sa (kvôli lokálnej skúsenosti s totalitou) absolútne zdiskreditovalo. V poľských reáliách sa napokon uplatnila stratégia odstupe od marxistických východísk a príklonu k národným aspektom problematiky.¹⁷ Ohlas

13 Pozri BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40 – 52; KOCZANOWICZ, Leszek: Post-postkomunizm a kulturowe wojny. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 9 – 21; KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Postkolonialny transfer na Europę Środkowo-Wschodnią. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 22 – 39.

14 Pozri NYCZ, Ryszard: Strategia obcego: polskie studia postkolonialne i/lub postzależnościowe. In: *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 126 – 133.

15 SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Wobec eurocentryzmu, dekolonizacji i postmodernizmu. O niektórych problemach teorii postkolonialnej i jej polskich perspektywach. In: *Teksty Drugie*, roč. 19, 2008, č. 1 – 2, s. 33 – 55.

16 Pozri napr. THOMPSON, Ewa: A jednak kolonializm. Uwagi epistemologiczne. In: *Teksty Drugie*, roč. 22, 2011, č. 6, s. 289 – 302.

17 Pozri KOLA, Adam F.: Prolegomena do poskolonializmu zlokalizowanego (z Małowistem i Rapacką w tle). In: KUZIAK, Michał – NAWROCKI, Bartłomiej: *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*, zv. 1. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 51 – 52.

postkolonializmu – ako bolo spomenuté – mal širokospektrálny záber, prenikol nielen do ľavicového a liberálneho akademického prostredia, ale aj do konzervatívnych, prevažne národne orientovaných (pravícových) kruhov.¹⁸ V rámci jednotlivých prostredí je možné vystopovať isté opakujúce sa témy a zaregistrovať odlišné myšlienkové roviny. V národne orientovanom podaní postkolonializmus pracuje prevažne s mýtom Poľska ako obeť ruského hegemóna. Pravícoví autori napokon používajú (obzvlášť v publicistike) postkoloniálne nástroje k analýze vzťahu medzi Poľskom a Európskou úniou. Za reálny výsledok tejto praxe sa dá považovať najmä upevňovanie martyrologických interpretácií v poľskom diskurze o identite (ľavicová kritika vznáša viaceré pripomienky predovšetkým k prácam Ewy Thompsonovej).¹⁹ Interpretačné obracanie „naruby“ (pestovanie mýtu obeť namiesto formovania emancipačného diskurzu) sa rovnako spája s aktivitou radikálnej ľavice, ktorá vznáša pripomienky voči Vatikánu a vplyvu rímskokatolíckej cirkvi na charakter poľského kultúrneho priestoru. V rámci dynamického postkoloniálneho vedeckého poľa ide však o javy, ktoré sa akademická obec a širšia odborná verejnosť snaží korigovať.²⁰

3. Postkoloniálna interpretácia eliminuje estetický rozmer literárneho diela. Narúša preto lokálnu fenomenologicko-štrukturalistickú tradíciu, uprednostňuje politicko-socio-ideologický kontext literatúry – a teda oblasti „menej vhodné“ k spoľahlivej literárnovednej reflexii. Z hľadiska postkoloniálneho výskumu je literatúra podporovateľkou imperiálnej politiky kolonizácie, pretože vytvára a pestuje kultúrne stereotypy o kolonizovaných krajinách a kultúrach.²¹ Vnímanie literatúry ako diskurzívnej praxe marginalizuje jej základnú estetickú funkciu. Súčasne však – keď sa od tejto argumentačnej línie vrátíme k stavu aktuálneho poľského literárnovedného badania – všimneme si značný odstup od literárnocentrickej perspektívy, národného modelu literárnych dejín a autonómneho statusu literárneho diela.²²

Nie sú to však jediné pripomienky k adaptačným bariéram, s ktorými sa v poľskom kontexte postkolonializmus konfrontoval. Bogusław Bakuła v štúdiu *Studia postkolonialne w Europie Środkowej oraz Wschodniej 1989 – 2009. Kwerenda wybranych problemów w ramach projektu badawczego* (2011, Postkoloniálne štúdiá v strednej a východnej Európe 1989 – 2009. Prieskum vybraných problémov v rámci výskumného projektu) zdôraznil moment „oneskorenia istého typu“ a „ľahostajnosti“ k postkolonializmu vo vybraných akademických prostrediach

18 Pozri napríklad NAKONECZNY, Tomasz: Polska postkolonialność w krzywym (?) zwierciadle publicystyki Rafała Ziemkiewicza. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 12, 2015, č. 16, s. 165 – 184.

19 Pozri napríklad GOLINCZAK, Michalina: Postkolonializm: przed użyciem wstrząsań. In: *Recykling Idei*, 2008, č. 10. Dostupné online: http://katalog.czasopism.pl/index.php/Recykling_Idei_-_Michalina_Golinczak_POSTKOLONIALIZM:_PRZED_U%C5%BBYCIEM_WSTRZ%C4%84SN%C4%84%C4%86! [13.7.2018].

20 Pozri napríklad práce Tomasza Nakoneczného: Sarmatyzm – projekt niedokończony? In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 14, 2017, č. 21, s. 105 – 113; Polska postkolonialność w krzywym (?) zwierciadle publicystyki Rafała Ziemkiewicza. In: Tamže, roč. 12, 2015, č. 16, s. 165 – 184.

21 BURZYŃSKA, Anna – MARKOWSKI, Michał Paweł: *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków: Znak, 2006, s. 549 – 560.

22 NYCZ, Ryszard: Możliwa historia literatury. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 167 – 184.

256 (v súlade so stavom z roku 2011 spomenul napríklad ruské, české a maďarské). Rôznorodý stupeň vývoja postkoloniálnej reflexie v strednej Európe vysvetľoval prítomnosťou viacerých prelínajúcich sa faktorov – rôzneho inštitucionálneho krytia postkolonializmu vo vede a médiách, odlišnej kolektívnej citlivosti na otázky vzťahu s bývalým hegemonom a napokon diferencovaného charakteru domácich, národných diskurzov o identite.²³ Predkladajúc návrh na komparatistický stredo- a východoeurópsky projekt, postkoloniálnu výskumnú alternatívu vnímal ako priestor na diskusiu a šancu na otvorenejšiu medzinárodnú komunikáciu.

Ráznejšiu kritiku sfunkčnenia postkoloniálnej perspektívy v poľskom kontexte vzniesla napríklad Grażyna Borkowska v štúdiu *Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim: pytania sceptyka* (2010, Postkoloniálna perspektíva na poľskej pôde: otázky skeptika).²⁴ Apelovala na opatrnejšiu prácu s terminológiou a striktné definovanie pojmu „kolonizácia“ v rámci priestoru strednej a východnej Európy. Vrátila sa k zdrojom: „Zdá sa, že kľúčový pre koncepciu orientalizmu a postkolonializmu Saída je problém reprezentácie, nahradenia ‚pôvodného‘ hlasu vonkajším diskurzom moci.“²⁵ Zdôrazňovala preto význam kultúrnej dominancie na úrovni diskurzu a súčasne odmietla koloniálnu interpretáciu politickej alebo ekonomickej nadvlády. Namietla: „podľa môjho vnímania sa nerovnováha popísaná Saidom spája s tým momentom, v ktorom exotická kultúra, málo známa alebo priam neznáma na Západe (v kultúre dominujúcej), začína fungovať v predstavách západného (dominujúceho) človeka podľa jeho vízie [a teda v skreslených, fiktívnych predstavách – M. B.]“²⁶ Práve preto politická expanzia kolonizátora (v kontexte úvah Borkovskej ruská) a jej vplyv na dobyté krajiny by sa nemali vnímať ako kultúrna a mentálna kolonizácia (o ktorej píše okrem ostatných aj E. Said).²⁷ Napokon Borkowska vniesla v kontexte poľskej imagológie závažnú pripomienku: „Môže barbar a divoch dobyť územie? Áno. Môže kolonizovať v tom zmysle, ako písal o tom Said? Myslím si, že nie.“²⁸

Kritika postkoloniálnych nástrojov sa v poľskom kontexte netýkala výlučne vnútorných záležitostí lokálneho mikrosвета. Viacerí autori (E. Thompsonová, D. Kołodziejczykova, D. Skórczewski) upozornili na vonkajšie faktory, predovšetkým na neznalosť a nezájum o poľskú problematiku v anglofónnom postkoloniálnom centre. Na užitočnosť postkolonializmu v interpretáciách historickej skúsenosti nadvlády a okupácie vo východnej Európe síce už dávnejšie upozorňoval E. Said v *Kultúre a imperializme* (nachádzajúci sa v centrálnej pozícii v rámci

23 BAKUŁA, Bogusław: Studia postkolonialne w Europie Środkowej oraz Wschodniej 1989–2009. Kwerenda wybranych problemów w ramach projektu badawczego. In: NYCZ, Ryszard (ed.): *Kultura po przejęciach, osoby z przeszłości. Polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze*. Kraków: Universitas, 2011, s. 138.

24 BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40–52.

25 Tamže, s. 41.

26 Tamže.

27 Totožný argument v kontexte kolonizačných ambícií Sovietskeho zväzu používa Leszek Koczanowicz. Pozri KOCZANOWICZ, Leszek: Post-postkomunizm a kulturowe wojny. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 9–21.

28 Tamže, s. 46.

vedeckého poľa),²⁹ avšak východoeurópska a stredoeurópska problematika sa na Západe nestretla s programovým, sústavným spracovaním.³⁰ Kołodziejczykova prítom správne podotkla: „očakávania, že iniciatíva zahrnutia postkomunistických krajín do postkoloniálneho výskumu vyplynie zo strany ‚držiteľov‘ teórie, a teda akademických inštitúcií, ktoré určujú smer výskumu, sú nesprávne. Postkolonializmus dnes tvoria voľne prepojené výskumy konkrétnych tém, ktoré sú stále doménou anglickej filológie.“³¹ V tomto zmysle poľské diskusie o postkolonializme majú naďalej *de facto* lokálny rozmer (a v duchu tejto interpretácie to absolútne nie je ich chyba).

Pri bližšom pohľade na tematický záber postkoloniálnej kritiky v poľskom akademickom prostredí vidno, že postkoloniálny interpretačný rámec pokrýval viacero ťažiskových dejinných období. Jan Sowa v diskusii *Polska w perspektywie postkolonialnej – kultura i tożsamość* (2015, Poľsko v postkoloniálnej perspektíve – kultúra a identita)³² pracovne vykolíkoval priestor možnej postkoloniálnej interpretácie. Sústredil sa najmä na päť základných dejinných momentov, ktoré sa v kontexte postkoloniálnej teórie stretli s najintenzívnejším bádateľským záujmom:

- civilizačný stret predkresťanských kultúr so západoeurópskou kresťanskou misiou, vnímaný ako moment zavedenia západoeurópskeho modelu v regióne (M. Janionová);
- problematika koloniálnych vzťahov v tzv. Prvej Rzeczpospolitej, mnohonárodnostného, multikultúrneho celku (1454 – 1795); dôraz na napätie medzi poľskou šľachtou ako kolonizátorom nižších vrstiev spoločnosti predovšetkým na teritóriu dnešnej Ukrajiny, Litvy a Bieloruska; vyhľadávanie lacnej pracovnej sily a zároveň určovanie modelu správania. V rámci tohto istého dejinného momentu je vidieť intenzívny záujem o problematiku sarmatizmu, po ktorej – v intencióch hľadania „autentického modelu poľskej kultury“ – siaha prevažne konzervatívnejšia časť poľskej postkoloniálnej kritiky (napríklad E. Thompsonová);³³
- obdobie tzv. záborov; rusifikácia a germanizácia poľského územia v rokoch 1795 – 1918. Samotná téma bola spracovaná z viacerých hľadísk – od jednoznačného súhlasu s koloniálnou praxou (nielen v konzervatívnom prostredí) až po jej odmietanie (napríklad G. Borkowska);³⁴

29 KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Postkolonialny transfer na Europę Środkowo-Wschodnią. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 31 – 32.

30 E. Thompsonová viackrát v týchto súvislostiach zdôrazňovala marxistickú orientáciu a proruské sympatie viacerých západoeurópskych bádateľov. Pozri napríklad: THOMPSON, Ewa: A jednak kolonializm. Uwagi epistemologiczne. In: *Teksty Drugie*, roč. 22, 2011, č. 6, s. 289 – 302.

31 Tamže, s. 28.

32 Pozri *Polska w perspektywie postkolonialnej – kultura i tożsamość*. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=e70cCvZFNnk> [18.6.2018].

33 „Sarmatizmus“ chápaný ako ideológia poľskej šľachty, ktorá sa považovala za potomkov starovekého kmeňa Sarmatov. Zaujímavé v tomto kontexte sú „orientálne prvky“, prevažne tatársko-turecké atribúty viditeľné najmä v šľachtickom štýle obliekania. Dnešná nostalgia k sarmatizmu sa v odbornej ako aj vedeckej literatúre označuje za „neosarmatizmus“. Samotná téma doteraz polarizuje akademickú obec. Viac k téme protirečivých výkladov sarmatizmu a konceptuálneho sporu medzi J. Sowom a E. Thompsonovou pozri: NAKONECZNY, Tomasz: Sarmatyzm – projekt niedokończony? In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 14, 2017, č. 21, s. 105 – 113.

34 Pozri BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40 – 52.

- obdobie PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa) do roku 1989; problematika sovietskeho imperializmu, prípadne sovietskej nadvlády v regióne (napríklad H. Gosková, Adam F. Kola);³⁵
- obdobie tzv. Tretej Rzeczpospolitej (po roku 1989) a záujem o „kvázi-koloniálne“ vzťahy so západnou Európou (napríklad J. Sowa).³⁶

Postkoloniálni kritici využívajú takéto rozsiahle tematické spektrum a súčasne revidujú poľské kultúrne dedičstvo v celej jeho šírke. Dodám však, že obdobnú alternatívu, ktorá vstúpila do tvorivého dialógu s poľskou variáciou na postkolonializmus, vniesli zástancovia poľskej aplikácie teórie post-závislosti (*teoria postzależnościowa, theory of post-dependency*), opierajúci sa vo svojom výskume najmä o teóriu svetových systémov Immanuela Wallersteina.³⁷ Zmienená výskumná orientácia má napokon v poľskom akademickom prostredí inštitucionálne krytie (t. j. *Centrum Badań Dyskursów Postzależnościowych* – akademická sieť, ktorá od roku 2009 zastrešuje viacero vedecko-výskumných inštitúcií a podporuje tímovú spoluprácu jednotlivcov, vrátane literárnych vedcov).³⁸ S centrom sú spojení poľskí mienkotvorní humanitní vedci (napríklad Hanna Gosková, Inga Iwasiów, Ryszard Nycz, Małgorzata Czermińska ai.). Vznik tejto alternatívy je možné interpretovať jednak ako pokus o emancipáciu vedeckého poľa a jednak ako kritickú reflexiu uplatňovania postkoloniálnej optiky v poľskom kultúrnom priestore, ktorá – v podaní kritičky postkoloniálnych nástrojov Doroty Kołodziejczykovej – prvotne pracovala s bipolárnym obrazom sveta.³⁹ Zakladatelia centra o sebe píše: „Aktivity centra slúžia k zaplneniu medzery spôsobenej nedostatkom vhodnej akademickej reflexie [v poľskom prostredí – M. B.], ktorá by sa vzťahovala na analýzu a interpretáciu rôznych podôb emancipačných procesov vo vnútri marginalizovaných skupín (...). Naše výskumné záujmy sa sústreďia na diskurz nadvlády a útlaku, prítomný tak v literatúre, ako aj v iných textoch kultúry.“⁴⁰ V úzkej, kolegiálnej spolupráci s autormi venujúcimi sa problematike postkolonializmu boli doteraz publikované viaceré ťažiskové príspevky k problematike.⁴¹

Moment zjavnej domestikácie postkolonializmu, spomenutý v úvode tejto prehľadovej štúdie, potvrdzuje napokon Ryszard Nycz, ktorý dejiny poľskej spoločnosti vníma ako „priam paradigmatický prípad, vhodný pre výskum

35 Pozri napríklad KOLA, Adam F.: *Socjalistyczny postkolonializm. Rekonsolidacja pamięci*. Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2018.

36 Sčasti napríklad: SOWA, Jan: *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków : Universitas, 2011.

37 Pozri NYCZ, Ryszard: Strategia obcego: polskie studia postkolonialne i/lub postzależnościowe. In: *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 129.

38 Pozri: <http://www.cbdp.polon.uw.edu.pl/> [20. 6. 2018].

39 KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Postkolonialny transfer na Europę Środkowo-Wschodnią. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 22 – 39.

40 Pozri: <http://www.cbdp.polon.uw.edu.pl/> [20. 6. 2018].

41 NYCZ, Ryszard (ed.): *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością. Polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze*. Kraków : Universitas, 2011; GOSK, Hanna (ed.): *Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku*. Kraków : Universitas, 2012; GOSK, Hanna – KRASKOWSKA, Ewa (ed.): *Po zaborach, po wojnie, po PRL: polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś*. Kraków : Universitas, 2013; GOSK, Hanna – KOŁODZIEJCZYK, Dorota: *Historie, społeczeństwa, przestrzenie dialogu. Studia postzależnościowe w perspektywie porównawczej*. Kraków : Universitas, 2014.

v postkolonialnych kategoriách nadvlády a podriadenosti“.⁴² Otázne však ostáva, či sa popularita tejto výskumnej orientácie v poľskom prostredí niesla v znamení vedeckej inovatívnosti predovšetkým tam, kde spory o metódu skĺzli k potvrzovaniu individuálnej politickej orientácie. Stále však platí, že percepciu postkolonializmu ovplyvňuje autorská intencia a súhrn kladených výskumných otázok, čo napokon svedčí o angažovanej pozícii bádatela vo vzťahu k predmetu vedeckého záujmu. O to viac sa v poľskej recepcii postkolonialnych štúdií odráža nielen túžba po účasti v medzinárodnej vedeckej diskusii, ale aj aktuálny stav kolektívnej sebareflexie a polarizácia vo vnútri poľskej spoločnosti.

Literatúra

- BAKUŁA, Bogusław: Studia postkolonialne w Europie Środkowej oraz Wschodniej 1989 – 2009. Kwerenda wybranych problemów w ramach projektu badawczego. In: NYCZ, Ryszard (ed.): *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością. Polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze*. Kraków : Universitas, 2011, s. 137 – 165.
- BOLECKI, Włodzimierz: Myśli różne o postkolonializmie. Wstęp do tekstów nie napisanych. In: *Teksty Drugie*, roč. 18, 2007, č. 4, s. 6 – 14.
- BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40 – 52.
- BURZYŃSKA, Anna – MARKOWSKI, Michał Paweł: *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków : Znak, 2006, s. 549 – 560.
- GOLINCZAK, Michalina: Postkolonializm: przed użyciem wstrząsnać. In: *Recykling Idei*, 2008, č. 10. Dostupné online: http://katalog.czasopism.pl/index.php/Recykling_Idei_-_Michalina_Golinczak_POSTKOLONIALIZM:PRZED_U%C5%BBYCIEM_WSTRZ%.
- JANION, Maria: *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2006.
- KOCZANOWICZ, Leszek: Post-postkomunizm a kulturowe wojny. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 9 – 21.
- KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Postkolonialny transfer na Europę Środkowo-Wschodnią. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 22 – 39.
- KUZIĄK, Michał – NAWROCKI, Bartłomiej: *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*, zv. 1. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017.
- NYCZ, Ryszard: *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017.
- NYCZ, Ryszard: Możliwa historia literatury. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 167 – 184.
- NYCZ, Ryszard: Nowa humanistyka w Polsce: kilka bardzo subiektywnych obserwacji, koniektur, refutacji. In: *Teksty Drugie*, roč. 28, 2017, č. 1, s. 18 – 40.
- SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Postkolonialna Polska – projekt (nie)możliwy. In: *Teksty Drugie*, roč. 17, 2006, č. 1 – 2, s. 100 – 112.
- SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Wobec eurocentryzmu, dekolonizacji i postmodernizmu. O niektórych problemach teorii postkolonialnej i jej polskich perspektywach. In: *Teksty Drugie*, roč. 19, 2008, č. 1 – 2, s. 33 – 55.

42 Pozri NYCZ, Ryszard: Strategia obcego: polskie studia postkolonialne i/lub postzależnościowe. In: *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 126.

- 260 SOWA, Jan: *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków : Universitas, 2011.
- THOMPSON, Ewa: A jednak kolonializm. Uwagi epistemologiczne. In: *Teksty Drugie*, roč. 22, 2011, č. 6, s. 289 – 302.

Postkolonializmus v Polsku (výberová bibliografia)

2000

THOMPSON, Ewa: *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm*. Prekl. Anna Sierszulska. Kraków : Universitas, 2000.

2003

CAVANAGH, Claire: Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnych teorii. Prekl. T. Kunz. In: *Teksty Drugie*, roč. 14, 2003, č. 2 – 3, s. 60 – 71.

FIUT, Aleksander: Polonizacja? Kolonizacja? In: *Teksty Drugie*, roč. 14, 2003, č. 6, s. 150 – 156.

2005

BEAUVOIS, Daniel: *Trójkąt ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793 – 1914*. Prekl. Krzysztof Rutkowski. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005.

MOSKALEWICZ, Marcin: „Murzynek Bambo – czarny, wesoly...”. Próba postkolonialnej interpretacji tekstu. In: *Teksty Drugie*, roč. 16, 2005, č. 1 – 2, s. 259 – 270.

2006

BAKUŁA, Bogusław: Kolonialne i postkolonialne aspekty polskiego dyskursu kresoznawczego (szkic problematyki). In: *Teksty Drugie*, roč. 17, 2006, č. 6, s. 11 – 33.

FIUT, Aleksander: *Spotkania z Innym*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2006.

JANION, Maria: *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2006.

SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Postkolonialna Polska – projekt (nie)możliwy. In: *Teksty Drugie*, roč. 17, 2006, č. 1 – 2, s. 100 – 112.

2007

BOLECKI, Włodzimierz: Myśli różne o postkolonializmie. Wstęp do tekstów nie napisanych. In: *Teksty Drugie*, roč. 18, 2007, č. 4, s. 6 – 14.

BORKOWSKA, Grażyna: Polskie doświadczenie kolonialne. In: *Teksty Drugie*, roč. 18, 2007, č. 4, s. 15 – 24.

SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Od Murzynka Bambo do Hansa Castorpa, czyli co postkolonializm może zaoferować poloniście. In: CZERMIŃSKA, Małgorzata – FLICIŃSKI, Piotr – MELLER, Katarzyna (ed.): *Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych. III Kongres polonistyki zagranicznej, 8 – 11 czerwca 2006 roku*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007, s. 683 – 693.

2008

DĄBROWSKI, Mieczysław: Kresy w perspektywie postkolonialnej. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 91 – 111.

DOMAŃSKA, Ewa: Badania postkolonialne. In: GANDHI, Leela: *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*. Prekl. Jacek Serwański. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, s. 157 – 165.

DOMAŃSKA, Ewa: Obrazy PRL w perspektywie postkolonialnej. Studium przypadku. In: BRZECHCZYN, Krzysztof (ed.): *Obrazy PRL. Konceptualizacja realnego socjalizmu w Polsce*. Poznań : Instytut Pamięci Narodowej, 2008, s. 167 – 186.

KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Literatura porównawcza i studia postkolonialne – nowe otwarcie dla komparatystyki? In: *PORÓWNANIA*.

- Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 55 – 73.
- KOREK, Janusz: Postkolonializm a Europa Środkowo-Wschodnia. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 43 – 54.
- KUZIĄK, Michał: Wartość kulturowego braku. Syndrom kolonialny w twórczości Mickiewicza. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 43 – 54.
- SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Wobec eurocentryzmu, dekolonizacji i postmodernizmu. O niektórych problemach teorii postkolonialnej i jej polskich perspektywach. In: *Teksty Drugie*, roč. 19, 2008, č. 1 – 2, s. 33 – 55.
- STĘPNIK, Krzysztof – TRZEŚNIEWSKI, Dariusz (ed.): *Studia postkolonialne nad kulturą i cywilizacją polską*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008.
- THOMPSON, Ewa: Postkolonialne refleksje. Na marginesie pracy zbiorowej *From Sovietology to Postcoloniality. Poland and Ukraine from Postcolonial Perspective* pod redakcją Janusza Korka. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 5, 2008, č. 5, s. 113 – 125.
- ZAJAS, Paweł: *Postkolonialne imaginarium południowoafrykańskie literatury polskiej i niderlandzkiej*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008.
- 2009**
- KARDYNI-PELIKÁNOVÁ, Krystyna: Na marginesie postkolonialnych odczytań w relacjach polskiej i czeskiej literatury. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 6, 2009, č. 6, s. 107 – 120.
- LISIAK, Agata: (Post)kolonialne miasta Europy Środkowej. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 6, 2009, č. 6, s. 137 – 148.
- SKÓRCZEWSKI, Dariusz: Polska skolonizowana, Polska zorientalizowana. Teoria postkolonialna wobec „innej Europy”. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 6, 2009, č. 6, s. 95 – 105.
- ŽILKA, Tibor: Postkolonializm pod postacią postmodernizmu w literaturze słowackiej. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 6, 2009, č. 6, s. 121 – 135.
- 2010**
- BORKOWSKA, Grażyna: Perspektywa postkolonialna na gruncie polskim – pytania sceptyka. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 40 – 52.
- GOSK, Hanna: *Opowieści „skolonizowanego/kolonizatora”. W kręgu studiów postzależnościowych nad literaturą polską XX i XXI wieku*. Kraków : Universitas, 2010.
- KOCZANOWICZ, Leszek: Post-postkomunizm a kulturowe wojny. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 9 – 21.
- KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Postkolonialny transfer na Europę Środkowo-Wschodnią. In: *Teksty Drugie*, roč. 21, 2010, č. 5, s. 22 – 39.
- KOWALSKI, Marek Arpad: *Dyskurs kolonialny w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa : DiG, 2010.
- KUZIĄK, Michał (ed.): *Słowacki postkolonialny*. Bydgoszcz : Teatr Polski im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy, 2010.

LOOMBA, Ania: *Kolonializm / postkolonializm*. Prekl. Natalia Bloch. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2011.

NYCZ, Ryszard (ed.): *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością. Polski dyskurs postzależnościowy – konteksty i perspektywy badawcze*. Kraków : Universitas, 2011.

THOMPSON, Ewa: A jednak kolonializm. Uwagi epistemologiczne. In: *Teksty Drugie*, roč. 22, 2011, č. 6, s. 289 – 302.

SOWA, Jan: *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków : Universitas, 2011.

2012

GOSK, Hanna (ed.): *Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku*. Kraków : Universitas, 2012.

2013

GOSK, Hanna – KRASKOWSKA, Ewa (ed.): *Po zaborach, po wojnie, po PRL: polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś*. Kraków : Universitas, 2013.

KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Gdzie jest miejsce dla Europy Środkowej i Wschodniej w przestrzeni postkolonialnej? Możliwe trajektorie podróży. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 10, 2013, č. 13, s. 9 – 27.

KUZIAK, Michał: *Inny Mickiewicz*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria, 2013.
SKÓRCZEWSKI, Dariusz: *Teoria - literatura - dyskurs. Pejzaż postkolonialny*. Lublin : Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2013.

2014

GOSK, Hanna – KOŁODZIEJCZYK, Dorota: *Historie, społeczeństwa, przestrzenie dialogu. Studia postzależnościowe w perspektywie porównawczej*. Kraków : Universitas, 2014.

KOŁODZIEJCZYK, Dorota: Język(i) postkolonialności – historia studiów postkolonialnych w zarysie. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 11, 2014, č. 15, s. 19 – 32.

SKWARA, Marta – SKWARA, Marek: O sofistycie współczesnego dyskursu humanistycznego – tradycje, postkolonialne uwikłania, konsekwencje. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 11, 2014, č. 15, s. 45 – 74.

2015

BAKUŁA, Bogusław (ed.): *Dyskurs postkolonialny we współczesnej literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej: Polska, Ukraina, Węgry, Słowacja*. Poznań : Bonami, 2015.

KUŠNÍR, Jaroslav: Postcolonial studies in Slovakia and Hungary. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 12, 2015, č. 17, s. 245 – 252.

NAKONECZNY, Tomasz: Polska postkolonialność w krzywym (?) zwierciadle publicystyki Rafała Ziemkiewicza. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 12, 2015, č. 16, s. 165 – 184.

WOJDA, Dorota: *Polska Szeherezada. Swoje i obce z perspektywy postkolonialnej*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015.

ŽILKA, Tibor: Architektura w okresie postkolonialnym. In: *PORÓWNANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 12, 2015, č. 17, s. 77 – 90.

2016

KÁŠA, Peter: Romantyzm słowacki z perspektywy postkolonialnej (konteksty historyczne i kulturowe). In: *Świat tekstów*, roč. 6, 2016, č. 14, s. 27 – 40.

KUZIĄK, Michał – MACIEJEWSKI, Bartosz (ed.): *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*. Zv. 2. Kraków : Universitas, 2016.

2017

CZERNIK, Jakub: Postkolonialna obcość w przekładzie na język „późnokolonialny”. In: *PORÓWNIANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 14, 2017, č. 20, s. 107 – 123.

KÁŠA, Peter: Od zaklęcia do wyzwolenia. Próba postkolonialnej interpretacji wybranych tekstów poetyckich z początków słowackiego romantyzmu (Ján Kollár i Ľudovít Štúr). In: KUZIĄK, Michał – NAWROCKI, Bartosz (ed.): *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*. Zv. 1. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017, s. 295 – 318.

KUZIĄK, M. – NAWROCKI, B. (ed.): *Romantyzm środkowoeuropejski w kontekście postkolonialnym*. Zv. 1. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, 2017.

NAKONECZNY, Tomasz: Sarmatyzm – projekt niedokończony? In: *PORÓWNIANIA. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym*, roč. 14, 2017, č. 21, s. 105 – 113.

2018

KOLA, Adam F.: *Socjalistyczny postkolonializm. Rekonsolidacja pamięci*. Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2018.

Mgr. Magdalena Bystrzak, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: magdalena.bystrzak@savba.sk